9.11.2023
LAUSUNTO

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

ETÄKUULEMISTILAISUUS 10.11. 2023 klo 10.00

Asia: HE 56/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60 §:n muuttamisesta

Kiitän kutsusta tulla kuultavaksi asiantuntijana ja antaa kirjallinen lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. Perustan lausuntoni johtamani Tampereen yliopiston tutkimushankkeen ”Hyvää jälkeä – Jälkihuolto siirtymänä ja aikuistumisen tukena uudistuvassa palvelujärjestelmässä” (STM / sosiaalityön VTR, 2021–2023, https://projects.tuni.fi/hyvaajalkea/) tuloksille sekä muulle viimeaikaiselle nuorten jälkihuoltoa koskevalle kotimaiselle ja kansainväliselle tutkimustiedolle. Nostan lausunnossani esiin neljä näkökulmaa: 1. tutkimustiedon tarve, 2. kysymys ikärajoista, 3. yhdenvertaisuus sekä 4. aikuistumisen tuen jatkuvuus ja monialaisuus.

Tutkimustiedon tarve

Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja nostettiin 21 vuodesta 25 vuoteen 1.1.2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019). Koska muutos on ollut voimassa vasta vajaat kolme vuotta, ei ole olemassa kotimaista tutkimustietoa ikärajan noston vaikutuksista tai kattavasti tietoa siitä, miten 23–24-vuotiaat ovat kokeneet jälkihuollon. Tilanne on sama muissa maissa.

Ikärajan merkityksestä ei siis ole suoraa tutkimustietoa. Vakuuttavaa tutkittua tietoa sen sijaan on siitä, että taustastaan johtuen monet sijaishuollossa olleet nuoret ovat riskissä syrjäytyä ja että he tarvitsevat erityistä tukea aikuistumisessa ja itsenäistymisessä. Tutkimukset osoittavat myös, että valtaosa sijaishuoltotaustaisista nuorista hyötyy jälkihuollon palveluista. Tutkimuksissa ei tyypillisesti ole eroteltu jälkihuollon vaikutuksia tai kokemuksia ikäryhmittäin. Tutkimukset kuitenkin korostavat, että jälkihuoltoa saavat nuoret ovat heterogeeninen ryhmä, jotka tarvitsevat, ottavat vastaan ja kokevat palvelut hyvin eri tavoin.

Tutkimusten perusteella on runsaasti tietoa siitä, mikä vahvistaa tai heikentää aikuistuvan nuoren hyvinvointia sekä edistää jälkihuollon myönteisiä koettuja vaikutuksia. Keskeiseksi nousevat pysyvän ja luotettavaksi koetun ihmissuhteen ja turvallisen (taloudellisesti ja fyysisesti vakaan) ympäristön merkitykset sekä palvelujen suunnitelmallisuus, ennakoitavuus ja jatkuvuus. Myös palvelujen kohdalla niiden piirissä toteutuvat ihmissuhteet ovat olennaisia palvelun toimivuuden kannalta.

Tutkimustiedon puutteen vuoksi hallituksen esitys jälkihuollon ikärajan laskemiseksi vaikuttaa lyhytnäköiseltä ja edustaa ailahtelevaa politiikantekoa.

33014
Tampereen yliopisto
Puh. 0294 5211
Y-tunnus 2844561-8

tuni.fi

9.11.2023
LAUSUNTO

Jälkihuollon vaikutusten arviointi 23–24-vuotiaiden ikäryhmässä edellyttää tutkittua tietoa. Tällaisen tiedon tuottaminen ennen muutosta jälkihuollon ikärajaan olisi tarpeen. Lisäksi ***tarvitaan (a) tutkimusta, joka kohdistuu jälkihuollon kokemuksiin ja vaikutuksiin eri ikäryhmissä, sekä (b) pitkäjänteinen kattava tutkimus, jossa tutkitaan yksilölähtöisesti nuorten polkuja sijaishuollosta aikuisuuteen sekä nuorten hyvinvointia ja palvelujen tarvetta, saatavuutta, hyödyntämistä ja vaikutuksia.***

Kysymys ikärajoista: nuoruus ja aikuistuminen

Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat, että ajatus elämänkulusta tarkkarajaisina vaiheina on vanhakantainen eikä päde nyky-yhteiskunnassa. Ihmisten elämä rakentuu ennemminkin sykleinä, joissa esimerkiksi aikuistumiseen tyypillisesti liitettyjä piirteitä (opiskelu ja valmistuminen, itsenäinen asuminen, vakiintunut työelämä, parisuhde ja perhe) saavutetaan eri aikoina ja eri tahtiin. Monenlaisista nuoreen aikuiseen itseensä liittyvistä mutta myös hänestä riippumattomista yhteisöllisistä ja yhteiskunnallisista syistä aikuistuminen voi viivästyä tai keskeytyä. Hyvää jälkeä -tutkimuksemme yksi keskeinen tulos on, että jälkihuolto-oikeus / sijoituksen jälkeiset vuodet ei ole erillinen, selkeärajainen elämänvaihe vaan osa syklistä jatkumoa nuoren elämänkulussa. Nykyinen lainsäädäntö ja palvelujärjestelmä tunnistavat tämän heikosti.

HE ei perustele, miksi jälkihuollon yläikärajan tulisi olla 23-vuotta. Ikäraja ei ole yhtäpitävä muun lainsäädännön kanssa (esim. sosiaalihuoltolaki, nuorisolaki). Perustelumuistiossa todetaan, että ikärajojen määrittelyt aiemmin sen paremmin kuin nytkään ”eivät ole perustuneet huolelliseen vaikutusarviointiin tai tutkimustietoon”. Viimeaikainen kansainvälinen nuorisotutkimus on paikantanut aikuisuuden alkamista 28–35-vuoden ikään.

Palvelun tarve ei yleensä ole suoraan yhteydessä nuoren/nuoren aikuisen ikään. Tutkimukset osoittavat, että myös palvelujen tarpeen, sisällön ja niiden hyödyntämisen ajoittumisen suhteen nuoret ovat yksilöitä. Nuorten kyvyt ja mahdollisuudet ottaa vastaan palveluja tietyn ikäisenä vaihtelevat suuresti. Lainsäädännön ja palvelujärjestelmän tulisi mahdollistaa tarpeen mukainen yksilöllinen vaihtelu palvelujen vastaanottamisessa. ***Myöhäisempi ikään perustuva takaraja palvelujen saamiselle (25 vuotta) tukee yksilöllisten palvelupolkujen suunnittelua ja ehkäisee niiden liian varhaisen katkeamisen riskiä.***

Yhdenvertaisuus

Jälkihuollolla pyritään turvaamaan sijoitettuna olleiden nuorten siirtymä aikuisuuteen yhdenvertaisesti niihin nuoriin nähden, joilla ei ole sijaishuoltotaustaa. Keskeistä on myös laajempi yhteiskunnallinen tavoite ehkäistä ylisukupolvista syrjäytymistä.

Tutkimusten perusteella on selvää, että nuoret, jotka ovat olleet sijaishuollossa, tarvitsevat aikuistumiseen erityistä tukea lukuisten todettujen riskitekijöiden vuoksi. Nuorten taustaan liittyvien riskien lisäksi on todettu, että siirtymät ja muutostilanteet ovat yleisestikin riski nuoren hyvinvoinnille. Sijaishuollosta

33014
Tampereen yliopisto
Puh. 0294 5211
Y-tunnus 2844561-8

tuni.fi

itsenäistyvät ja jälkihuollon päättävät nuoret kokevat muita nuoria useammin monia muutoksia samanaikaisesti, kuten esimerkiksi asuinpaikan, työ- tai opiskelupaikan, palvelukontaktien ja ihmissuhteiden vaihtuminen. Tämä on tarpeen huomioida tavoiteltaessa yhdenvertaisuutta jälkihuoltoon oikeutettujen ja muiden nuorten välillä.

Yhteiskunta käyttää merkittävää yksilöön kohdistuvaa valtaa sijoittaessaan lapsen tai nuoren sijaishuoltoon. Yhteiskuntamoraalin näkökulmasta on perusteltua, että se myös kantaa vastuun sijoittamiensa nuorten aikuistumisesta tiedostaen, ettei nuoruus pääty ja aikuisuus ala tietyn ikäisenä. Tätä voidaan pitää yhdenvertaisuuskysymyksenä, sillä syntymäperheissään kasvaneiden nuorten kohdalla kysymys vanhempien vastuun päättymisestä aikuisuuden alkaessa realisoituu harvoin.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta huomionarvioista on myös jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten keskinäinen yhdenvertaisuus. Tällä hetkellä aikuistuvien nuorten jälkihuoltopalvelut eivät ole valtakunnallisesti yhdenmukaisia hallinnollisesti eivätkä sisällöllisesti käytännön toteutuksen tasolla. Tämä asettaa jälkihuoltoon oikeutetut nuoret keskenään hyvin eriarvoiseen asemaan. ***Jälkihuoltopalvelujen järjestämisestä hyvinvointialueilla ja niiden käytännön toteuttamisesta olisi hyvä säätää tarkemmin huomioiden erityisesti palveluiden monialaisuus, ihmissuhteiden jatkuvuus sekä rinnalla kulkeva tuki (ks. seuraava).***

Aikuistumisen tuen jatkuvuus ja monialaisuus

Kaksi keskeistä Hyvää jälkeä -tutkimuksemme tulosta ovat, että (1) niin nuorten kuin ammattilaisten kokemana palvelujen toimivuus ja onnistuminen kiinnittyvät aina lopulta ihmissuhteisiin ja niiden sisältämän vuorovaikutuksen ja (2) nuorten tilanteet ja se, miten he tilanteensa kokevat, ovat yksilöllisiä ja keskenään hyvin erilaisia.

Tutkimuksessamme tuli esiin, että nuoria koskeviin siirtymiin liittyvissä palvelutilanteissa nuoren sosiaalisia suhteita käsitellään melko vähän. Tämä on yllättävää, sillä lähes kaikki sijaishuoltotaustaisia nuoria koskeva tutkimus osoittaa sosiaalisten suhteiden ja niiden pysyvyyden merkityksen siirtymissä. Kansainvälisessä tutkimushankkeessa, jossa tutkittiin hyvin pärjänneitä jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria, ilmeni, että nuorilla oli ollut luotettava ja välittävä aikuissuhde, joka oli jatkunut sijaishuollosta jälkihuoltoon ja edelleen sen päättyessä.

Pysyvä tukeva ihmissuhde voi löytyä nuoren läheisverkostosta, mutta tämän lisäksi institutionaalisilla kontakteilla on suuri merkitys. Nuoren luottamus yhteiskuntaan rakentuu mikrotason vuorovaikutuksessa ammatillisiin toimijoihin. Hyvä vuorovaikutussuhde puolestaan edellyttää, että ammattilaisella on riittävästi aikaa nuorelle ja että hän tuntee nuoren henkilökohtaisesti. ***Jälkihuollon aikana ja sen päättyessä onkin tarpeen varmistaa ammattilaisten aikaresurssit kutakin nuorta kohden, jotta tutustuminen ja luottamussuhde voivat rakentua***. Lisäksi ***palvelurakenne tulisi järjestää huomioiden pysyvän ammattilaiskontaktin mahdollisuus***. Osana

33014
Tampereen yliopisto
Puh. 0294 5211
Y-tunnus 2844561-8

tuni.fi

aikuistumisen tukea ***on tärkeä varmistaa, että nuorella on sitoutunut, arjessa rinnalla kulkeva tukihenkilö, joka voi olla esimerkiksi läheinen, vapaaehtoinen tai ammatillinen tukihenkilö tai ammattilainen***.

Yksilöllisen tuen näkökulmasta on myös olennaista kartoittaa kunkin nuoren tuen tarve huomioiden jälkihuoltoon oikeutettujen nuorten erilaisuus. On (a) nuoria, jotka pärjäävät peruspalveluilla, (b) nuoria, jotka tarvitsevat erityistä tukea jollakin elämänalueella tai palvelusektorilla, ja (c) nuoria, jotka tarvitsevat monialaista erityistä tukea. Nämä ***kolme erilaista nuorten ryhmää voitaisiin huomioida jälkihuollon palvelujen ja aikuistumisen sekä niiden jatkuvuuden tuen suunnittelussa. Palvelujen kokonaisuuden valikko voisi olla lähtökohtaisesti erilainen eri kategorioissa, huomioiden kuitenkin yksilölliset erilaisuudet tämän karkean luokittelun sisällä***.

Hyvää jälkeä -tutkimuksen kolmas (3) keskeinen tulos on, että sijoituksen jälkeisessä elämässä oikeus jälkihuoltoon nivoutuu nuoren muihin elämänalueisiin: sijoitetutkin nuoret kokevat olevansa ensisijaisesti nuoria, joiden odotukset, toiveet ja tarpeet ovat pitkälle samoja kuin muiden nuorten. Tämä ei kuitenkaan poista tarvetta erityiseen tukeen vaan pikemminkin vahvistaa ajatusta, että saavuttaakseen samat valmiudet aikuisuuteen ja mahdollisuudet hyvinvointiin tulevaisuudessa kuin muut nuoret he ovat oikeutettuja tukeen, joka paikkaa haasteita aiheuttavan taustan tuottamaa ”takamatkaa”. Kiinteä vuoropuhelu yleisten sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen välillä on tarpeen. ***Tutkimustulokset puoltavat ajatusta aiemmin esitetystä aikuistumisen tuen ohjelmasta sekä hallitusohjelmaan kirjatusta laaja-alaisesta toimenpideohjelmasta nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi***. Tämän ***konkretisointi huomioiden eri hallinnonalojen ja toimijoiden vastuut ja yhteistyön käytännöt on ensiarvoista***. Monialaisen tuen kohdalla on tärkeä huomata, että em***. rinnalla kulkeva yksilöllinen tuki ja aikuissuhteen pysyvyys suojaavat ja tukevat nuorta*** pirstaloituneessa ***palvelujärjestelmässä***. On kuitenkin huomioitava myös, että sijoitettuna olleiden nuorten kanssa työskentely vaatii ***erityisosaamista ja lastensuojelutaustan tuntemista, joka on sosiaalityön jälkihuoltoon erikoistuneilla toimijoilla***.

Riikka Korkiamäki
Sosiaalityön professori